

9 ΟΙ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

Επιγεγραμμένες και οι δέκα μορφές του σώματος της πυξίδας με τα ονόματά τους. Οι επιγραφές, αν και κακά σωζόμενες, διαβάστηκαν μέσω της φωτογράφησής τους με μεγάλη μεγέθυνση σε δύο χρονικές περιόδους, απέχουσες μία δεκαετία. Το 2013 η Χ. Φουσέκη χρησιμοποίησε στερεομικροσκόπιο Leica DFC 295 και το 2023 ο Α. Κοντονής ψηφιακό μικροσκόπιο χειρός Dino-Lite. Χάρης στην επιμονή τους αποκτήθηκε αυθεντική εικόνα του γραφικού χαρακτήρα του γραφέα. Ο Α. Κοντονής, εν συνεχεία των φωτογραφικών του λήψεων, αποτύπωσε σε κλίμακα 25Χ1 τις επιγραφές (σχέδιο δημοσιευόμενο σε σμίκρυνση στον Πίν. 32). Επελέγη η σχεδιαστική παρουσίαση των ονομάτων χωρίς απάλειψη των σε ορισμένες περιπτώσεις αποτυχιών του γραφέα. Δημοσιεύονται οι λήψεις με το ψηφιακό μικροσκόπιο χειρός καθώς και με το στερεομικροσκόπιο, ώστε να υπάρχει δυνατότητα και μελέτης ανεξάρτητης των σχεδιαστικών αποτυπώσεων. Το επίθετο λευκό χρώμα των περισσότερων γραμμάτων έχει εκπέσει. Διατηρούνται καλά μόνο λίγα, τα δε περισσότερα ως σκιές. Οι παραβολές με επιγραφές άλλων αγγείων είναι κάπως επισφαλείς, και οι αναγνώσεις ορισμένες φορές υπό αίρεσιν. Ισχυρότερα τεχνικά μέσα δυνατόν να τις τροποποιούν. Η εμπειρία που αποκτήθηκε κατά την προσπάθεια αυτή, μας υποβάλλει κάποια επιφυλακτικότητα ενώπιον ορισμένων δημοσιευμένων αναγνώσεων. Το βασικό ζητούμενο είναι η διήθηση και απόρριψη των τυχαίων κακογραφιών ή ατελειών, ώστε να απομείνει ένα ελάχιστο βέβαιο τεκμήριο των συνειδητών συνηθειών γραφής: π.χ. αν οι οριζόντιες κεραίες των άλφα γράφονταν οριζόντιες ή λοξές, των έψιλον ισομήκεις ή όχι κ.τ.τ. Σημαντικό ζητούμενο για παράλληλη μελέτη είναι η τελική τεκμηριωμένη ανάγνωση των επιγραφών της πυξίδας της οδού Αιόλου 17.

Ισχύουν καταρχήν και εδώ οι παρατηρήσεις του Immerwahr για τις επιγραφές του Ζ. της Ερέτριας: γράμματα μικρά και όχι πολύ επιμελή²⁹⁴. Παρά την ομοιότητα αυτή, θεωρούμε ότι πρέπει να ερευνηθεί, για το παρόν τουλάχιστον αγγείο, το ενδεχόμενο να μην σχεδίασε τις αρκετά ανομοιόμορφες επιγραφές το τόσο επιδέξιο αυτό χέρι, αλλά άλλος γραφέας. Παραφράζοντας τον Immerwahr, η γραφολογική μελέτη των επιγραφών των αγγείων ίσως μπορεί να συνεξεταστεί με την μελέτη των χειρών των αγγειογράφων, πάντα σε συνάρτηση και αναλόγως του βαθμού εγγραματοσύνης καθενός²⁹⁵. Περιοριζόμενοι προς το παρόν στο αγγείο μας, αξιοσημείωτο είναι ότι υπάρχουν κάποιες παραλλαγές τύπων του αυτού γράμματος, όχι λίγες δε φορές ο γραφέας, επειδή δεν πέτυχε την επιδιωκόμενη γραμμή την πρώτη φορά, επανέλαβε την κίνηση, δημιουργώντας τελική γραμμή

294 Immerwahr 1990, 114, 115.

295 Ο Immerwahr (2007, 179) γράφει ότι *...the study of language cannot be divorced from the study of hands*, αναφερόμενος στο ερώτημα δυνατότητας μελέτης της αττικής διαλέκτου επί τη βάση των επιγραφών των αγγείων.

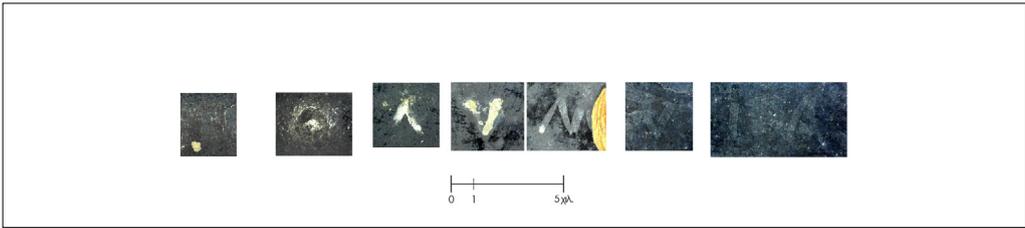
Εικ. 29 Ίχνη λευκού χρώματος πάνω από την κιθάρα της Θάλειας

παχιά και ακαλαίσθητη. Μόνη κάθετη επιγραφή η της Μελπομένης. Πάνω από την πεταλόσχημη κιθάρα της Θάλειας ίχνη λευκού χρώματος σε δύο σημεία (Εικ. 29) μοιάζουν με υπολείμματα γραμμάτων κάποιας ενδέκατης λέξης, αν δεν είναι τυχαία²⁹⁶.

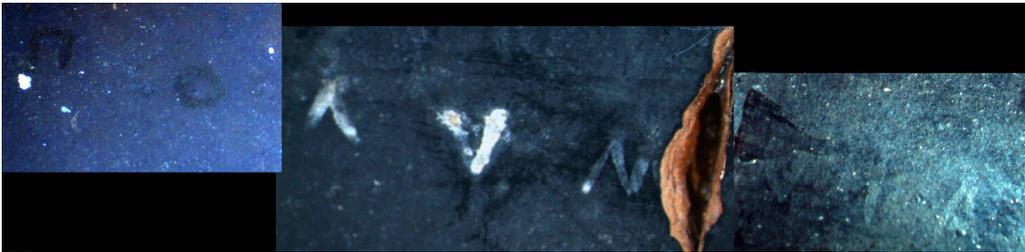
Ιωνικό αλφάβητο. Αλφα στις καταλήξεις των γυναικείων πρωτόκλιτων ονομάτων (το τελευταίο γράμμα της Τρεψιχόρης είναι αβέβαιο). Μέση απόσταση μεταξύ γραμμάτων περί τα 3 χιλ., μέσο ύψος τους 2 χιλ., μέσο πάχος τους μισό χιλ.

Πολύμνια (Εικ. 30, 31). Το όνομα εγράφη κάθετα για να μην κολλήσει με το Ερατών και το Μουσαίος. Τα γράμματα είναι γενικά μικρότερα των άλλων επιγραφών, μεγεθύνονται δε προς το τέλος της λέξης. Το δεξιό κάθετο σκέλος του πει είναι βραχύτερο, περίπου το ήμισυ του αριστερού, όπως και τα πει των άλλων

²⁹⁶ Δεν περιλήφθηκαν στην αποτύπωση του Πίν. 11. Στην πυξίδα της οδού Αιόλου 17 ο Daux αναφέρει μία υπόθεση του Θρεψιάδη, μήπως η κρεμάμενη ορθογώνια θήκη συμβολίζει την Μούσα Ουρανία, αφού το όνομά της εγράφη ακριβώς από κάτω (BCH 86, 1962, 644, 645, σημ. 1, πίν. 23:2 [G. Daux]). Ο Daux είναι επιφυλακτικός. Ομοίως αρνητικός και ο Immerwahr, ο οποίος χρεώνει όμως την υπόθεση αυτή στον Daux (βλ. *CAVI*, αρ. 1882).

Εικ. 30 Επιγραφή Πολύμνια. Έκαστο γράμμα (η λήψη στο δεξιό άκρο περιλαμβάνει τα δύο τελευταία γράμματα)

Εικ. 31 Επιγραφή Πολύμνια. Συγκόλληση λήψεων

ονομάτων πλην της Καλλιόπας (βλ. κατ.). Αποκαλύφθηκε με συνεχείς φωτογραφικές λήψεις ότι το δεξιό αυτό σκέλος είχε γραφεί δύο επάλληλες φορές διότι προφανώς δεν πέτυχε με την πρώτη κίνηση του χρωστήρα το αποτέλεσμα που ήθελε ο γραφέας. Το όμικρον είναι σχεδόν ισομέγεθες των άλλων γραμμάτων, γραμμένο μάλλον με δύο κινήσεις ως δύο ενωμένα ημικύκλια (πράγμα όχι εμφανές στα όμικρον των άλλων ονομάτων, στα οποία υπάρχει μόνον ένα σημείο διακοπής της περιφέρειας). Το ιωνικό λάμβδα δεν είναι συμμετρικό: το αριστερό σκέλος είναι βραχύτερο και πιο όρθιο, το δεξιό σκέλος ανεπαίσθητα κοίλο. Το ύψιλον σώζει το λευκό χρώμα σε σχήμα V, ισομέγεθες των άλλων γραμμάτων. Αβέβαιο αν διέθετε και πόδι σωζόμενο ως σκιά, που όμως αν ισχύει θα καθιστούσε το γράμμα αρκετά μεγαλύτερο των υπολοίπων (τα ύψιλον του επινήτρου 38 φαίνεται να γράφονται κυρίως με πόδι, εκτός ίσως από την «Αύρα»). Το μυ είναι γραμμένο ως δύο ενωμένα λάμβδα. Τα δεξιά σκέλη των λάμβδα και άλφα είναι ελαφρώς κοίλα. Τα σκέλη του άλφα (το αριστερό κυρτό, το δεξιό κοίλο) δείχνουν να ακουμπούν στην κορυφή, χωρίς να ενώνονται²⁹⁷. Η οριζόντια κεραία του, αμελώς γραμμένη και με τυχαία πάχυνση χρώματος στο κέντρο, έχει γραφεί οριζοντίως (όχι λοξή προς τα κάτω δεξιά) και απολήγει ψηλότερα από την βάση του δεξιού σκέλους. Οι οριζόντιες κεραίες των άλφα των ονομάτων του αγγείου δείχνουν γενικώς να γράφονταν κυρίως με οριζόντια κίνηση, λιγότερο με λοξή προς τα κάτω δεξιά κίνηση, όπως

²⁹⁷ Όπως η παραλλαγή του άλφα Immerwahr 1990, xxii, S7, 133, σημ. 5.

π.χ. στην Θάλεια και την Κλεώνα²⁹⁸. Το νυ είναι κεκλιμένο, όπως και αυτά των άλλων ονομάτων.

Η Πολύμνια στην πρώτη εμφάνισή της σε επιγραφή επί αγγείου, στο αγγείο François 1, εμφανίζεται ως Πολυμνίς²⁹⁹. Στον χου της Απολλωνίας 36 το όνομα εγράφη κατά το σχέδιο της Lezzi-Hafter εκ λάθους με δύο μυ, ΠΟΛΥΜΜΝΙΑ, Πολύμμνία. Η μεταγραφή της ίδιας *Polyhýmnnia* και η παρατήρηση «όπως δηλαδή προφερόταν το όνομα» υπέστη κριτική από τον Immerwahr³⁰⁰.

Μο[υ]σα[ί]ο[ς] (Εικ. 32, 33). Τα γράμματα είναι ελαφρώς μεγαλύτερα εκείνων του μέσου όρου των υπολοίπων ονομάτων, όπως της Πολύμνιας είναι μικρότερα. Σώζεται το λευκό χρώμα στο μυ και σε μικρό τμήμα (το άνω αριστερό) του όμικρον που έπεται. Το μυ εγράφη ως δύο ενωμένα παχιά λάμβδα. Το πρώτο όμικρον δείχνει να έχει γραφεί προσεκτικότερα από αυτό της Πολύμνιας, και πάλι όμως κάτω αριστερά φαίνεται το σημείο επαφής είτε των δύο ημικυκλίων (το πιθανότερο), είτε του πλήρους κύκλου που έγραψε με μία κίνηση ο χρωστήρας. Το τετρασκελές σίγμα διακρίθηκε με δυσκολία ως αποτύπωμα, αμέσως αριστερά του κέντρου του κεφαλιού του Μουσαίου, αλλά η φωτογραφία του μικροσκοπίου δείχνει καθαρά το σχήμα του: τα άνω και κάτω σκέλη έντονα λοξά, το δε άνω έχει στο αριστερό του άκρο ξεφύγει λίγο πέραν του σημείου επαφής με το υποκάτω του σκέλος. Μεταξύ όμικρον και σίγμα υπάρχει αρκετός χώρος για να χωρέσει άνετα ένα ύψιλον, ώστε να γραφεί η δίφθογγος αντίθετα με άλλες περιπτώσεις ως -ου-. Κατά την εξέταση στο μικροσκόπιο πιθανώς πράγματι διακρίθηκε το ίχνος ενός ύψιλον με πόδι, γραμμένου λίγο χαμηλότερα από τα άλλα γράμματα. Στον φωτογραφικό φακό μόλις διακρίνεται στο κέντρο της τρίτης λήψης από αριστερά της σύνθεσης της Εικ. 32, χωρίς την σαφήνεια των άλλων γραμμάτων. Σύμφωνα όμως με κάποιες γνώμες συνεργατών δεν διακρίνεται τίποτα. Για τον λόγο αυτό δεν το μεταγράψουμε υπεστιγμένο και δεν το περιλαμβάνουμε στην σχεδιαστική αποτύπωση του Πίν. 32. Από το δεύτερο ήμισυ του ονόματος που έχει φθαρεί από την πυράκτωση, διακρίθηκε με δυσκολία αλλά βεβαιότητα ένα άλφα με την κεραία ηθελημένα λοξή μεν προς τα κάτω δεξιά, να απολήγει όμως και πάλι ψηλότερα από την βάση του δεξιού σκέλους. Μετά από το κενό του χαμένου ιώτα, διακρίνεται ένα όμικρον με το σημείο επαφής των δύο ημικυκλίων μάλλον στα άνω δεξιά.

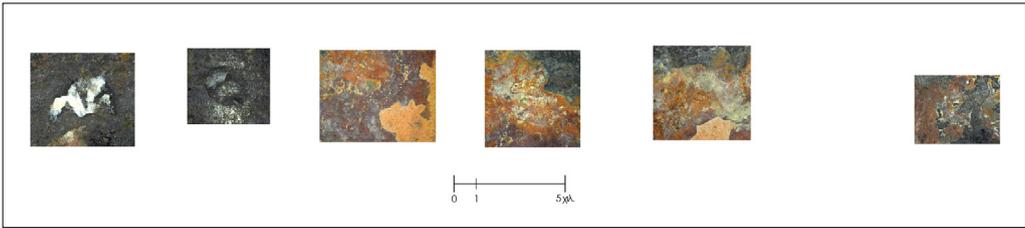
Μόσαϊος αναφέρεται στην βιβλιογραφία ότι είναι ο τύπος ορθογράφησης σε όλες τις περιπτώσεις που έχει σωθεί ολόκληρο το όνομα ή τουλάχιστον το πρώτο μέρος του: υδρία της Ρώμης 20 (ΜΟΣΑΙΟΣ ή ΜΩΣΑΙΟΣ³⁰¹), αμοφορέας του Λονδίνου 21, κύλικα του Λούβρου 31, κύλικα του Λονδίνου 42, ίσως κύλικα από την Σπίνα 43, πελίκη της Νέας Υόρκης 46. Το πρώτο ήμισυ του Μουσαίου της πυξίδας του Ολυμπίου 10 έχει συμπληρωθεί [Μόσ]αίος αντί [Μου]αίος καθ' υπόθεσιν, διότι το

298 Για το ζήτημα του εντοπισμού της περιόδου κατά την οποία η οριζόντια κεραία στο άλφα άρχισε να αντικαθιστά την λοξή βλ. Immerwahr 1990, 133.

299 Bechtel 1902, 71.

300 Βλ. CAVI, αρ. 7487a.

301 Για την απόδοση της διφθόγγου -ου- με ωμέγα βλ. Immerwahr 1990, 167, 168.

Εικ. 32 Επιγραφή *Μο[υ]σα[ί]ο[ς]*. Έκαστο γράμμα, κενά στα καθόλου διακρινόμενα

Εικ. 33 Επιγραφή *Μο[υ]σα[ί]ο[ς]*. Συγκόλληση λήψεων (τα τέσσερα πρώτα γράμματα)

τμήμα αυτό του αγγείου λείπει. Στην πυξίδα μας εγράφη με βεβαιότητα -ου-, άρα πρόκειται για διαφορετική ορθογράφιση της διφθόγγου από εκείνην της Ουρανίας στο ίδιο αγγείο³⁰². Το τετρασκελές σίγμα, το μόνο που απαντά στις επιγραφές μας, είναι ασύνηθες στον Ζ. της Ερέτριας. Με λίγες εξαιρέσεις χρησιμοποιεί το τρισκελές αττικό. Χρησιμοποιεί όμως ενίοτε τετρασκελές σίγμα και εν γένει ιωνικό αλφάβητο, όπως στην τριζωνη αρυβαλλοειδή λήκυθο της Νέας Υόρκης 40. Έχει υποτεθεί ότι το τρισκελές σίγμα σε ένα από τα τελευταία έργα του, τον οξυπύθμενο αμφορίσκο της Βοστώνης, αποτελεί αναδρομή στο παρελθόν του, όπως και το όμικρον αντί του ωμέγα στην λέξη ΕΡΟΣ³⁰³. Οι ανωτέρω επισημάνσεις ισχύουν

302 Υπάρχει περίπτωση κατά την οποία στο ίδιο αγγείο, η μεν μία τριμελής ομάδα Μουσών επιγράφεται ΜΟΥΣΑΙ με χάραξη, η δε έτερη ομάδα ΜΟΣΑΙ με χρώμα: μεσοκορινθιακός αρυβαλλος από το Vulci στην Ρώμη (ίσως Museo Nazionale Etrusco di Villa Giulia, υποσημ. 94). Έχει υποτεθεί (Wachter 2001, 293) ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά χέρια, και ότι η ορθογραφία ΜΟΥΣΑΙ οφείλεται σε επίδραση της γλώσσας της λογοτεχνίας. Η υπόθεση αυτή ίσως θα μπορούσε να εξηγήσει και την ορθογράφιση του Μουσαίου του Κυνοσάργου με -ου-.

303 Museum of Fine Arts 00.355, υποσημ. 7· Lezzi-Hafter 1988, 46, 242. Οι επιγραφές του χου της οδού Πειραιώς 57 (πρώην Γ' ΕΠΚΑ Α3500, υποσημ. 34α) έχουν μεταγραφεί σε κεφαλαιογράμματη γραφή ΠΡΟΜΕΘΕ[Υ]Σ και ΕΠΙΜΕΘΕΥΣ (Τζάχου-Αλεξανδρή 1997, 477), δεν μπορούν όμως να σχολιαστούν διότι στην δημοσίευση δεν υπάρχει φωτογραφία ή σχέδιό τους.

αν θεωρηθεί βέβαιο ότι τις επιγραφές στα έργα του τις έγραφε πάντοτε ο ίδιος. Αυτό πρέπει να εξεταστεί κατά περίπτωση, παρά να θεωρείται εξαρχής δεδομένο.

Με(λ)πομένη (Εικ. 34, 35). Η μόνη βέβαιη ιωνική-αττική κατάληξη, εφόσον φαίνεται ότι και στην γραμματεία μόνον αυτός ο ονομαστικός τύπος παραδίδεται³⁰⁴. Διαπιστώνεται ότι στις αττικές κλασικές και πρώιμες ελληνοιστικές επιγραφές τα θηλυκά ονόματα εμφανίζουν κατά τον γνωστό κανόνα κατάληξη σε -η αντί του αρχικού -ᾱ, εκτός αν προηγείται έψιλον, ιώτα ή ρω. Οι εξαιρέσεις υποτίθεται ότι πιθανώς είναι μη Αθηναίεσ³⁰⁵. Οι Καλλιόπα και Εὐτέρπα του αγγείου μας ακολουθούν επομένως τον δωρικό τύπο. Το πρώτο μυ του Με(λ)πομένη είναι δυσδιάκριτο. Τα μυ και έψιλον του δευτέρου ημίσεος της επιγραφής είναι λίγο μεγαλύτερα, δημιουργώντας αίσθηση προχειρότητας. Το πρώτο έψιλον (το οποίο σώζει το λευκό χρώμα) είναι αμελές, με βραχύτερη (προφανώς τυχαία) την κάτω οριζόντια κεραία και μεγαλύτερη και κάπως στρεβλή προς τα κάτω στο άκρο της την κεντρική³⁰⁶. Το λάμβδα δεν εγράφη ποτέ. Η παράλειψη υγρού συμφώνου προ άλλου συμφώνου σε επιγραφές αφορά κυρίως στο ρω, όχι στο λάμβδα, συζητείται δε πότε πρόκειται για τυχαίο λάθος και πότε ενέχει φωνολογική σημασία³⁰⁷. Παρατηρητέο ότι το συγκεκριμένο συμφωνικό σύμπλεγμα -λπ- (υγρό και άηχο στιγμιαίο) παρέχει ακόμη πράγματα στην ελληνική, ιδίως στην εκφορά από ξένους χρήστες ή δυσλεκτικούς-δυσγραφικούς³⁰⁸. Το πει μοιάζει να εγράφη ως δύο ενωμένα Γ (το δεξιό επί τα λαιά), πράγμα που καθίσταται εμφανέστερο στο πει της Καλλιόπας (βλ. κατ.). Στο όμικρον το σημείο επαφής των δύο πιθανών ημικυκλίων είναι στο κέντρο δεξιά. Το δεύτερο έψιλον (σωζόμενο ως αποτύπωμα) έχει τις κεραίες του περίπου

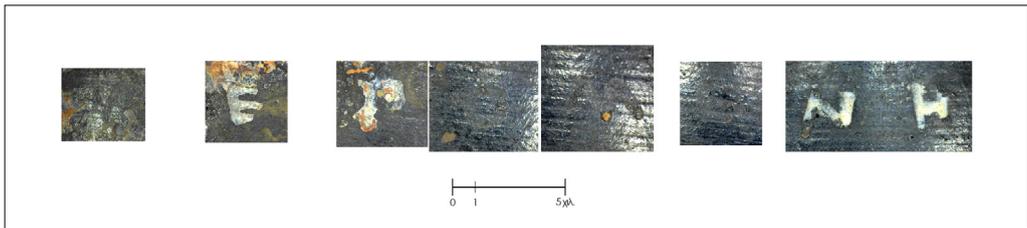
304 Απαντά δωρικός τύπος αλλά ως ποιητικό επίθετο, π.χ. *Κερκίδα τὰν ὀρθρινὰ χελιδονίδων ἄμα φωνᾶ / μελπομένην...* (Παλατινὴ Ἀνθολογία 6.160 Conca, Marzi & Zanetto). Ο αρσενικός τύπος του ονόματος είναι Μελπομενός. Σε χου του Ζ. της Μεθύσης στο Λούβρο (πρώην Συλλογή Campana, «πρέπει να προέρχεται από την Ιταλία», MdL G440· Couve 1895, 101–103 εικ. 6· ARV², 633, αρ. 11· Lezzi-Hafter 1976, 102, αρ. Me 1, πίν. 76c, d· *Addenda*², 242· Immerwahr 1990, 99, σημ. 6, αρ. 665· Queyrel 1992, 660, 661, αρ. 13, πίν. 384· Κάουφμαν-Σαμαρά 1997, 286, εικ. 2· Vazaki 2003, 127, 226, αρ. rfV 107, 247, εικ. 40· Walter-Καρούδη 2011, 426, εικ. 9· BAPD, αρ. 207346· CAVI, αρ. 6551), 445–440 π.Χ., κατά μία πιθανόν ανακριβή πληροφορία (βλ. CAVI, με μνεία στην Lezzi-Hafter) απαντά Μελπομένα αντί Μελπομένης. Το σχέδιο της επιγραφής στην πρώτη δημοσίευση (Coue) είναι κανονικά ΜΕΛΠΟΜΕΝΕ.

305 Threatte 1996, 60–62. Για την εναλλαγή -η/-α στην κατάληξη γυναικείων ονομάτων ειδικότερα στις επιγραφές αττικών αγγείων βλ. και Threatte 1980, 132 (πιθανότητα ορισμένοι αγγειογράφοι να μην ήταν Αθηναίοι, καθώς και επίδραση λογοτεχνικών επικών τύπων).

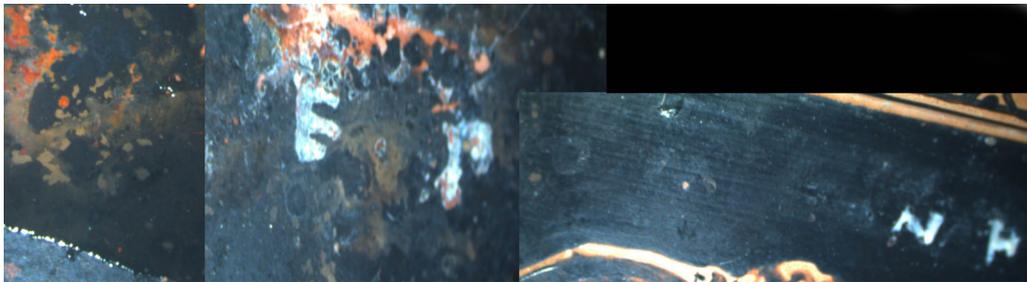
306 Πρβ. ίσως την παραλλαγή Immerwahr 1990, xxii, τύπος S2.

307 Threatte 1980, 480–482· Wachter 2001, 234.

308 Η Queyrel (1992, 661) μεταγράφει ΜΕΠ.ΜΕΝΗ την Μελπομένη της πυξίδας της οδού Αιόλου 17. Ο Daux και ο Immerwahr την μεταγράφουν κανονικά με λάμβδα (βλ. το λήμμα), το οποίο όπως φαίνεται στην φωτογραφία (BCH 86, 1962, 646, εικ. 2 [G. Daux]) έχει απλώς σβηστεί. Ο Ζ. της Ερέτριας δεν παρέχει άλλες περιπτώσεις του συγκεκριμένου συμφωνικού συμπλέγματος προς συγκριτική μελέτη. Έχει υποτεθεί περίπτωση δυσγραφίας (ή μειωμένης εγγραμματοσύνης «λόγω ταπεινής καταγωγής») για έναν πρώιμο ερ. αγγειογράφο, τον Ζ. του Επικτήτου, ο οποίος γράφει κατ' επανάληψιν ΕΓΡΑΣΦΕΝ αντί ΕΓΡΑΦΣΕΝ (Denoyelle 1994, 98).

Εικ. 34 Επιγραφή Με(λ)πομένη. Έκαστο γράμμα (η λήψη στο δεξιό άκρο περιλαμβάνει τα δύο τελευταία γράμματα)

Εικ. 35 Επιγραφή Με(λ)πομένη. Συγκόλληση λήψεων

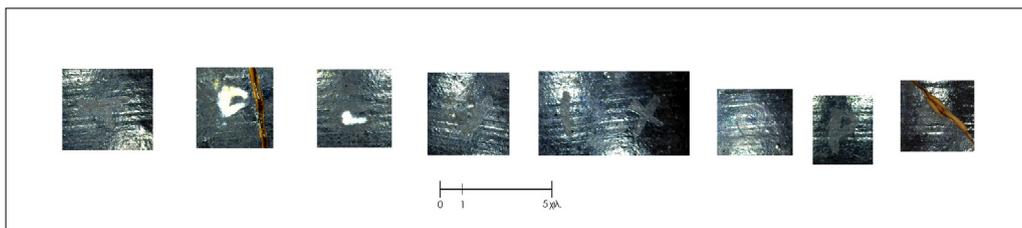
ισομήκειες και ανεπαίσθητα μόνο κλίνουσες προς τα κάτω δεξιά³⁰⁹. Το δεξιό κάθετο σκέλος του ήτα είναι βραχύτερο του αριστερού, ίσως όμως λόγω διατήρησης.

Τρεψιχόρη (Εικ. 36, 37). Το πόδι του ταυ είναι βραχύτερο της οριζόντιας κεραίας³¹⁰. Από το πρώτο ρω σώζεται ένα ημικύκλιο με λευκό χρώμα, υπάρχει όμως και σαφές πόδι ως αποτύπωμα (όμοιο και το δεύτερο ρω). Το έψιλον (διατηρεί το λευκό στην κάτω κεραία) έχει και αυτό τις κεραίες περίπου ισομήκειες και εμφανέστερα οριζόντιες. Το ψει έχει το σύνηθες σχήμα οξείας γωνίας, με κάθετη διχοτόμο χωρίς πόδι, η οποία εν μέρει διατήρησε ίχνη του λευκού χρώματος³¹¹. Η διχοτόμος διαπερνά ελαφρώς προς τα κάτω τα δύο λοξά σκέλη, όχι όμως επί σκοπώ για την δημιουργία ποδιού. Το μικρό χει είναι γραμμμένο χιαστί. Στο όμικρον το σημείο επαφής των δύο πιθανών ημικυκλίων είναι στο κέντρο άνω. Το τελευταίο γράμμα, μερικά σωζόμενο λόγω σημείου επαφής δύο οστράκων και δυσδιάκριτο, κάπως πιθανότερο να είναι ήτα παρά άλφα.

³⁰⁹ Immerwahr 1990, xxii, μεταξύ τύπων 7 και 8.

³¹⁰ Immerwahr 1990, xxiii, τύπος S2, 160. Τυχόν μικροπαραλλαγές του ταυ σημειώνονται ως μη ενέχουσες ιδιαίτερη σημασία.

³¹¹ Immerwahr 1990, xxiii, τύπος 2, 165.

Εικ. 36 Επιγραφή *Τρεψιχόρη*. Έκαστο γράμμα (η πέμπτη λήψη περιλαμβάνει δύο γράμματα)

Εικ. 37 Επιγραφή *Τρεψιχόρη*. Συγκόλληση λήψεων

Το φαινόμενο της αντιμετάθεσης -ερ-, -ρε- είναι γνωστό αλλά ίσως αμάρτυρο για το συγκεκριμένο όνομα³¹². Στην πυξίδα του Ολυμπιείου **10** και την υδρία του Petit Palais **23** αναγράφεται *Τερψιχόρα*. Στην πυξίδα της οδού Αιόλου **17** η Queyrel μεταγράφει .ΕΨΙΧΟΡΑ, πράγμα που θα υπεδείκνυε και εδώ αντιμετάθεση, ο Daux όμως και ο Immerwahr μεταγράφουν κανονικά *Τερψιχόρα*³¹³. Στον κρατήρα του Ζ. της Κλειούς στο Βερολίνο³¹⁴ απαντά τύπος ΤΕΡΣΕΙ . ΟΡΗΣ (*Τερσει[χ]όρης*), αντί του *Τερψιχόρης* (βλ. σχόλια στο CAVI). Στις επιγραφές του Ζ. της Ερέτριας απαντούν τόσο χιαστά χει όπως το παρόν (π.χ. στην τρίζωνη αρυβαλλοειδή λήκυθο της Νέας Υόρκης **40**), όσο και σταυροειδή (π.χ. στην αρυβαλλοειδή λήκυθο «από τους Τράχωνες» **37**)³¹⁵.

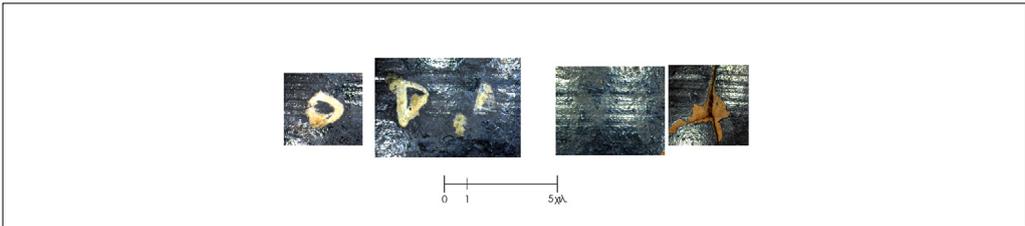
Ὀρανία (Εικ. 38, 39). Στο κέντρο της λέξης η απόσταση μεταξύ των γραμμμάτων είναι μεγαλύτερη. Το όμικρον είναι ακανόνιστο, με πάχυνση από αμέλεια της περιφέρειας κάτω, στο πιθανό σημείο ένωσης των δύο ημικυκλίων. Το ρω (το

³¹² Threatte 1980, 476. Δεν αναφέρονται περιπτώσεις «Τρεψιχόρης/Τρεψιχόρας». Σημειώνεται τύπος *Φρεσεφόνη* αντί *Φερσεφόνης* σε καταδέσμους (βλ. τώρα IG II/III³ 8, 1 298.2 [*Φρεσσοφόνη*]: IG II/III³ 8, 1 405 B.4 [*ΦΡΕΣΣΕΦΩΝΕΣ*]).

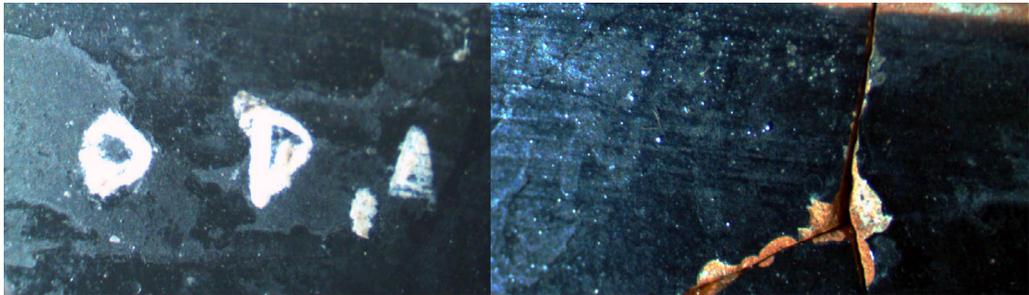
³¹³ Βλ. τις μνείες στο λήμμα του αγγείου.

³¹⁴ BAS F2401, υποσημ. 271.

³¹⁵ Βλ. σχετικά και Lezzi-Hafter 1988, 288 (παραδείγματα από άλλους σύγχρονους αγγειογράφους με εναλλαγή των δύο τύπων του χει): Immerwahr 1990, 164, 165.

Εικ. 38 Επιγραφή Ὀρανία. Ἐκαστο γράμμα (ἡ δεύτερη καὶ ἡ τρίτη λήψη περιλαμβάνουν ἀπὸ δύο γράμματα)

Εικ. 39 Επιγραφή Ὀρανία. Συγκόλληση λήψεων

οποῖο σώζει το λευκὸ χρώμα) ομοιάζει με δέλτα διότι το ημικύκλιό του ἔχει γραφεί σχεδόν ὡς τρίγωνο καὶ το πόδι ἀσαφές ἀν δὲν σώζεται ἢ δὲν εγράφη. Πιθανότερο το γράμμα εγράφη ἐξ ἀρχῆς ὅπως σώζεται³¹⁶, πολὺ διαφορετικὸ δηλαδὴ ἀπὸ τα κανονικά ρω με πόδι Τρεψιχόρης καὶ Ερατώνος (βλ. ἀνωτ. καὶ κατ.). Μεταξύ ρω καὶ ἄλφα κάθετο γραμμίδιο (σώζει το λευκὸ) εἶναι εἴτε τυχαῖος σταλαγμὸς χρώματος, εἴτε ἡ εγκαταλειφθεῖσα ἀρχικὴ προσπάθεια γραφῆς τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους τοῦ πρώτου ἄλφα. Ἡ κεραία τοῦ ἄλφα αὐτοῦ εἶναι σὲ πιο ὀριζόντια θέση ἀπὸ το σύνηθες, ὅπως καὶ αὐτὴ τοῦ μόλις διακρινόμενου τελικοῦ ἄλφα (κατὰ το πλεῖστον ἀπολεσθεῖσα ἀπὸ θραύση). Το νυ κάπως πιο ὀρθιὸ ἀπὸ τα νυ των ἄλλων ἐπιγραφῶν.

Ὁ τύπος Ὀρανία³¹⁷ ἀπαντᾷ ἤδη στο ἀγγεῖο François 1, καθὼς καὶ προφανῶς σὲ μελανόμορφο ὄστρακο ἰσῶς σκύφου τοῦ Κλειτία ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη (Βόρεια Κλιτύς), ἀν καὶ δὲν σώζεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιγραφῆς³¹⁸. Στον Ζ. τῆς Καλλιόπης το ὄνομα ἀπαντᾷ στὴν κύλικα τοῦ Λονδίνου 42.

³¹⁶ Περίπου Immerwahr 1990, xxiii, τύπος 6. Παρόμοιο τριγωνικὸ ρω εἶναι αὐτὸ τῆς Αφροδίτης τοῦ ἐπιμήτρου 38.

³¹⁷ Threatte 1980, 390 γιὰ τὴν ἀπόδοση τῆς διφθόγγου -ου- με ὄμικρον προ τοῦ 400 π.Χ.

³¹⁸ Μουσείο Ἀρχαίας Ἀγορᾶς AP3491· ABV, 682· *Addenda*², 22· Queyrel 1992, 671, ἀρ. 122· Hirayama 2010, 206, 235, 236, ἀρ. A22, πίν. 27d, ε· BAPD, ἀρ. 306526· CAVI, ἀρ. 1831, 575–550 π.Χ. Παλαιότερα εἶχε υποτεθεῖ ὅτι συναντᾷ με θράσματα μελανόμορφης υδρίας τοῦ Κλειτία στο ΕΑΜ με ἐνεπίγραφες Νηρηίδες (ΕΑΜ Α15164, Ἀρ. 594· Graef & Langlotz 1925–1933, 66,

Καλλιόπα (Εικ. 40, 41). Όλα τα γράμματα είναι ευδιάκριτα, σωζόμενα όμως μόνον ως σκιές. Το κάππα έχει τις διαγωνίους απολήγουσες σχεδόν στην αυτή ευθεία με τις άνω και κάτω απολήξεις του καθέτου σκέλους, με την άνω όμως διαγώνιο παχύτερη και σε οξύτερη γωνία της κάτω³¹⁹. Το δεύτερο λάμβδα είναι μικρότερο και αμελέστερο του πρώτου, με τα σκέλη να κυρτούνται και το σημείο επαφής των δύο σκελών στην κορυφή εμφανές. Το όμικρον έχει τα 2/3 του μεγέθους του παρακειμένου ιώτα, με το σημείο ένωσης ίσως άνω δεξιά. Το πει δεν έχει γραφεί με τρεις κινήσεις αλλά με δύο, εκάστη περιλαμβάνουσα ένα κάθετο σκέλος και μέρος της οριζόντιας κεραίας, με το σημείο επαφής εμφανές. Το δεξιό κάθετο σκέλος μακρύτερο του συνήθους, τείνει να εξισωθεί με το αριστερό, ίσως όμως λόγω αμέλειας. Οι κεραίες των άλφα δεν κλίνουν προς τα κάτω δεξιά, είναι σχεδόν οριζόντιες. Το πρώτο άλφα είναι συμμετρικό και ισοσκελές, το δεύτερο έχει το δεξιό σκέλος βραχύτερο, έντονος όμως σταλαγμός χρώματος στην βάση του έχει δημιουργήσει ακαλαίσθητη εικόνα αμελείας. Η οριζόντια κεραία του τελικού αυτού άλφα σχηματίζει οξύληκτη άνω πάχυνση (σχεδόν γωνιώση) στο κέντρο της από την κίνηση του χρωστήρα, καθιστώντας την κεραία σχεδόν συμπαγές τρίγωνο.

Ο δωρικός και ο ιωνικός τύπος του ονόματος συνυπάρχουν από την αρχή στην αγγειογραφία. Σε δύο αγγεία του πρώιμου 6^{ου} π.Χ. αι. εξαχθέντα στην Ιταλία, απαντά ΚΑΛΛΙΟΠΑ στον μεσοκορινθιακό αρύβαλλο του Vulci³²⁰ και ΚΑΛΙΟΠΕ στο αττικό αγγείο François 1. Ο δωρικός τύπος είναι συνηθέστερος του ιωνικού-αττικού στα αττικά αγγεία του 5^{ου} π.Χ. αι., εξαιρείται όμως π.χ. χους στο Λούβρο του θεωρουμένου ως ενός από τους δασκάλους του Ζ. της Ερέτριας Ζ. της Μεθύσης³²¹. Στην επώνυμη κύλικα του Ζ. της Καλλιόπης 42 και στην λεκανίδα του Λονδίνου 24 το όνομα ορθογραφείται ΚΑΛΛΙΟΠΕ, ενώ στην μειδιακή πελίκη της Νέας Υόρκης 46 ΚΑΛΛΙΟΠΗ. Στην κύλικα του Ζ. της Καλλιόπης στη Νέα Υόρκη 44 το τελικό φωνήεν της λέξης Καλλιόπη δεν σώζεται, το δε όμικρον έχει διαβαστεί και ως ωμέγα. Μία θνητή ΚΑΛΛΙΟΠΕ (μητέρα αναχωρούντος πολεμιστή) απαντά σε αμφορέα με λαϊμό του Ζ. του Λυκάονος στη Νέα Υόρκη³²². Σε δύο αγγεία της Μεγάλης Ελλάδας απαντούν αττικές επιγραφές της Καλλιόπας στον δωρικό τύπο: α) Ερ. Λήκυθος του Ζ. της Villa Giulia από την Γέλα³²³ β) Σε τμήμα ερ. κρατήρα από τον Αδρία από τον Κύκλο/Ομάδα του Πολυγνώτου με την θανάτωση του Λαΐου,

αφ. 594, πίν. 24· *ABV*, 77, αφ. 8· *Addenda*², 22· Barringer 1995, 227, αφ. 337· Hirayama 2010, 221, 222, αφ. A5, προμετωπίδα iv, πίν. 15, 16· *BAPD*, αφ. 300731· *CAVI*, αφ. 967).

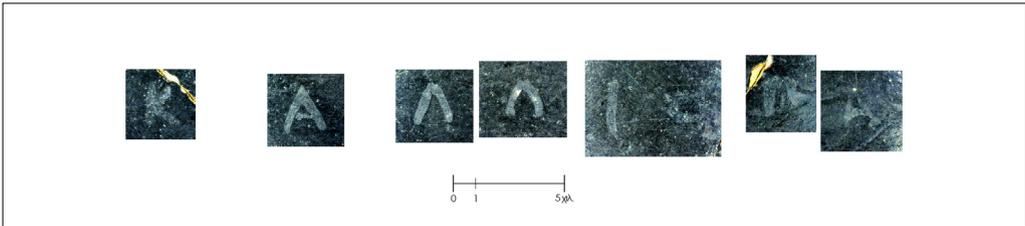
319 Immerwahr 1990, xxii, μεταξύ τύπων 2 και 3.

320 Ίσως Museo Nazionale Etrusco di Villa Giulia, υποσημ. 94.

321 MdL G440, υποσημ. 304. Για την μαθητεία του Ζ. της Ερέτριας στον Ζ. της Μεθύσης βλ. Lezzi-Hafter 1988, 24, 30.

322 MMNY 06.1021.116· Richter & Hall 1936, 163, 164, αφ. 130, πίν. 128· *ARV*², 1044, αφ. 1· *Para*, 444· *Addenda*², 320· Matheson 1995, 87, 88, πίν. 64, 431, αφ. L1· *BAPD*, αφ. 213560· *CAVI*, αφ. 5542, περί το 440 π.Χ.

323 Siracusa, Museo Archeologico Regionale "Paolo Orsi" 20542, υποσημ. 272.

Εικ. 40 Επιγραφή Καλλιόπα. Έκαστο γράμμα (η πέμπτη λήψη περιλαμβάνει δύο γράμματα)

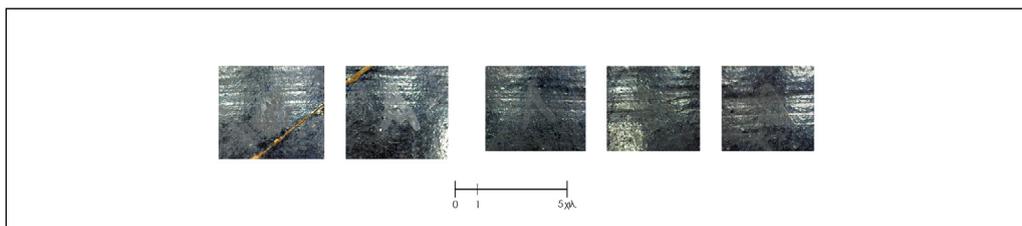
Εικ. 41 Επιγραφή Καλλιόπα. Συγκόλληση λήψεων

γυναίκα επιγραφόμενη ΚΑΛΛΙΟΠΑ (όμοιος του Κυνοσάργους δωρικός τύπος με ιωνικό αλφάβητο) είχε ερμηνευτεί όχι ως η Μούσα αλλά ως μία ακόλουθος του Λαΐου³²⁴.

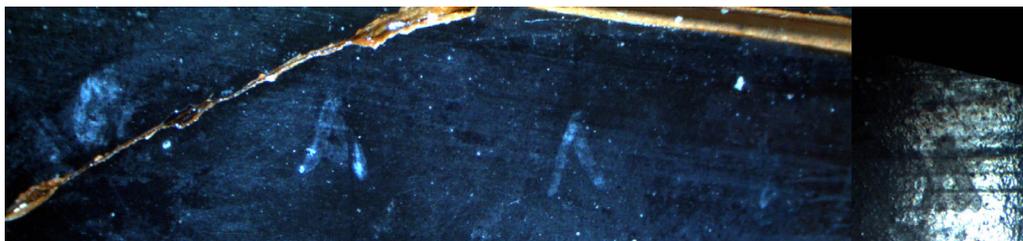
Θάλα (Εικ. 42, 43). Το λευκό χρώμα σώζεται ελάχιστα στο θήτα και στο πρώτο άλφα. Με συνεχείς λήψεις εν τέλει διακριβώθηκε ότι το θήτα (το οποίο αρχικά εμφανιζόταν ως ένας ασαφής δίσκος σβησμένου λευκού) φέρει παχιά κεντρική στιγμή³²⁵. Στο πρώτο άλφα η λήψη με στερεομικροσκόπιο παρουσιάζει το δεξιό σκέλος να εκκινά όχι από την κορυφή του αριστερού αλλά λίγο χαμηλότερα, πράγμα που δεν είναι εμφανές στο μικροσκόπιο Dino-Lite (στην σχεδιαστική αποτύπωση χρησιμοποιήθηκε η εικόνα του Dino-Lite). Φαίνεται καθαρά η σειρά των τριών κινήσεων του χεριού που έγραψε το άλφα αυτό: το αριστερό σκέλος εγράφη ανεπαίσθητα κοίλο (ή ακόμη και ανεπαίσθητα σιγμοειδές αν ισχύει η εικόνα του στερεομικροσκοπίου), όχι ευθύ, το δεξιό ακόμη πιο ανεπαίσθητα κυρτό,

³²⁴ Αδρίας, Museo Archeologico Nazionale Bc 104, 22273· CVA Italia 28, Adria, Museo Civico 1, Roma 1957, 50, πίν. 42:1 (G. Riccioni)· ARV², 1029, αρ. 19, 1678, 1679· Para, 442· Addenda², 317· Matheson 1995, 60, πίν. 45, 257, 258, 262, 350, αρ. P21· Baldassarra 2013, 99–101, αρ. Adria FR91· BAPD, αρ. 213401· CAVI, αρ. 69, περί το 440 π.Χ.

³²⁵ Μετά τα μέσα του 5^{ου} π.Χ. αι. θεωρείται γενικά ότι πάύει να απαντά το θήτα με κεραία σε επιγραφές αγγείων (Immerwahr 1990, 145).

Εικ. 42 Επιγραφή *Θάλεα*. Έκαστο γράμμα

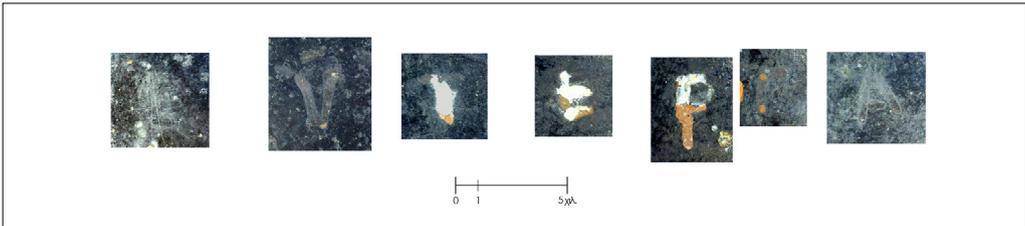
Εικ. 43 Επιγραφή *Θάλεα*. Συγκόλληση λήψεων

η δε κεραία με κίνηση προς τα κάτω δεξιά, απολήγει ψηλότερα από την βάση του δεξιού σκέλους, σχηματίζοντας και ελαφρά κάτω γωνιώση στο δεξιό της άκρο από την κίνηση του χρωστήρα (προφανώς δεν πρόκειται για ηθελημένα αυτή την πρώιμη εποχή θλαστή κεραία). Στο όμοιο αλλά πιο πρόχειρο τελικό άλφα, η σαφήνεια των τριών αυτών κινήσεων του χεριού του γραφέα αμβλύνεται, με τα σκέλη πιο ευθεία. Το δεξιό σκέλος του λάμβδα είναι, αντίθετα από τα άλλα λάμβδα, βραχύτερο και το γράμμα όχι συμμετρικό, καθιστώντας όμως έτσι το γράμμα εγγύτερα στο συνηθέστερο σχήμα του. Από το έψιλον διακρίνεται καθαρά το κάθετο σκέλος και αμυδρά οι οριζόντιες κεραίες (η κάτω διακρίνεται μάλλον ως διεύρυνση της βάσης του κάθετου σκέλους), ότι πρόκειται όμως για έψιλον και όχι για ιώτα είναι ασφαλές, ενώ δεν υπάρχει χώρος για δίφθογγο -ει-.

Ο τύπος *Θάλεα* είναι γνωστός (αν βέβαια ισχύουν οι αναγνώσεις) από κάποια αγγεία του τέλους του 5^{ου} π.Χ. αι.³²⁶ και από επιτύμβιες επιγραφές κυρίως (;) μη Αθηναίων ρωμαϊκής περιόδου³²⁷. Η ορθογραφία του ονόματος με -ι- αντί -ει- είναι γνωστή σε μελανόμορφα και ερυθρόμορφα προ του 400 π.Χ., αλλά θεωρείται

326 α) Ερ. αμφορέας παναθηναϊκού σχήματος του κύκλου του Ζ. του Μειδία στη Νάπολη (Museo Archeologico Nazionale 81401, H3235, υποσημ. 182) β) ερ. πελίκη (τμήματα) από το Εμπορείον, όνομα Μαινάδας που κρατεί θύρσο (Barcelona, Museo Arqueológico 33· Empúries, Museo monográfico 1494· Shapiro 1993, 131, 184, εικ. 85, 143, 145· Miró i Alaix 2006, 267, αρ. 3167, 335· δεύτερη σειρά [έγχρωμη φωτογραφία], εικ. 687, 749· BAPD, αρ. 9332· CAVI, αρ. 1964), 425–400 π.Χ. (Miró i Alaix).

327 Threatte 1980, 321.

Εικ. 44 Επιγραφή *Εὐτέρπα*. Ἐκαστο γράμμα

Εικ. 45 Επιγραφή *Εὐτέρπα*. Συγκόλληση λήψεων

σπανιότερη³²⁸. Στην πυξίδα της οδού Αιόλου 17 ο Daux μεταγράφει *Θαλία*, η Queurel και ο Immerwahr κανονικά *ΘΑΛΕΙΑ* (*Θαλεια*). Σε δύο περιπτώσεις έχει γραφεί σε έργα του Ζ. της Ερέτριας το όνομα: στην πυξίδα των Νηρηίδων του Λονδίνου 32, όπου έχει ορθογραφηθεί μάλλον με -ει-, και στον χου της Απολλωνίας 36, όπου γράφεται μεν με -ει-, αλλά το όνομα έχει γραφεί επί τα λαϊά.

Εὐτέρπα (Εικ. 44, 45). Το πρώτο έψιλον έχει οριζόντιες κεραίες, με την κάτω ίσως ελαφρώς βραχύτερη. Το δεύτερο έψιλον (με το λευκό χρώμα κατά το πλείστον σωζόμενο) αμελέστερο, με παχύτερες τις κεραίες, εκ των οποίων η κακογραμμένη ανώτερη είναι σχεδόν τρις βαθμιδωτή. Το ύψιλον έχει σχήμα V χωρίς πόδι (όπως μάλλον και της Πολύμνιας), με το αριστερό σκέλος ανεπαίσθητα κοίλο και τα δύο σκέλη απλώς να ακουμπούν. Επάνω του οριζόντιο γραμμίδιο σαν περισπωμένη. Αβέβαιο αν είναι τυχαίο λάθος ή αν μπορεί να σημαίνει τίποτα. Ο Immerwahr δεν καταγράφει παρόμοιο στους ειδικούς τύπους του ύψιλον³²⁹. Η κάθετη κεραία του ταυ πολύ αμελής, παχύτατη, με πλευρική προεξοχή περι το μέσο ύψος της και λοξή βάση. Το ρω εγράφη με δύο κινήσεις: πρώτα το ημικύκλιο (και αυτό πιθανώς με δύο προσπάθειες που δεν συνέπεσαν, όπως δείχνει η βαθμίδα-πάχυνση στην κάτω περιφέρεια), στο οποίο μετά προστέθηκε πόδι το οποίο από αμέλεια δεν ευθυγραμμίστηκε. Παρά την βάση του ποδιού λευκή τελεία, προφανώς τυχαία.

328 Threatte 1980, 191. Μεταξύ των παραδειγμάτων που αναφέρει η *Θάλια* (όχι Μούσα) σε ερ. αρυβαλλοειδή λήκυθο του Λονδίνου (BM 1875.0313.5, E702, υποσημ. 292).

329 Immerwahr 1990, xxiii, τύποι S1-S6, 161.

Το πει (δύσκολα διακρινόμενο αποτύπωμα) είναι κεκλιμένο, με το αριστερό σκέλος ασαφές κατά πόσο υπερβαίνει σε μήκος το δεξιό και την οριζόντια κεραία να λοξεύει προς τα επάνω δεξιά. Στο τελικό άλφα η κεραία λοξεύει προς τα κάτω δεξιά, δεν φθάνει όμως να ακουμπήσει στο δεξιό σκέλος.

Στην *Εντέρπα* του αγγείου μας δεν έγινε όμοια με της Τρεψιχόρης αντιμετάθεση³³⁰. Στον χου της Απολλωνίας 36 το όνομα εγράφη (κατά την σχεδιαστική αποτύπωση της Lezzi-Hafter) στον ιωνικό τύπο με αττικό αλφάβητο: [ΕΥ]ΤΕΡΠΕ.

Κλεώνα (Εικ. 46, 47). Το κάππα ιδιότυπο, με την άνω διαγώνιο να διαπερνά προφανώς από απροσεξία το κάθετο σκέλος. Ο Immerwahr δεν καταγράφει τίποτα παρόμοιο είτε στους κοινούς είτε στους ειδικούς τύπους του γράμματος³³¹. Το λάμβδα κανονικό και συμμετρικό. Στο έψιλον είναι πάλι σαφής η συνειδητή διάθεση του γραφέα να το αποδώσει με οριζόντιες και ισομεγέθεις τις κεραίες, πράγμα που όμως δεν πέτυχε, διότι η άκρη της κεντρικής κεραίας απέβη ελαφρώς στρεβλή. Το ωμέγα γραμμένο με δύο ενωμένα στην κορυφή έντονα σιγμοειδή σκέλη (συνεχείς κοίλες και κυρτές κινήσεις), με κάτω κλίνουσες τις απολήξεις³³². Παρομοίως (δηλαδή διμερή) γράφονται – αν δεν απατούν οι φωτογραφίες – και τα ωμέγα του επινήτρου 38, όπως στο όνομα Θεώ. Το νυ κεκλιμένο, με σταλαγμό χρώματος από απροσεξία στην βάση του αριστερού σκέλους. Το άλφα κακογραμμένο, με πολύ παχιά κεραία, λοξή προς τα κάτω δεξιά. Το αριστερό σκέλος μοιάζει να έχει γραφεί ανεπαίσθητα κυρτό (βλ. ότι σημειώνεται ανωτ. για το πρώτο άλφα της Θάλειας), το δεξιό σκέλος χαρακτηριστικά βραχύτερο του αριστερού.

Ο ιωνικός παροξύτονος τύπος Κλεώνη απαντά στην γραμματεία ως γυναικείο όνομα, για την επώνυμη της πόλεως των Κλεωνών κόρης του παρά την Σικυώνα ποταμού Ασωπού (Διόδωρος 4.72.1–2 Oldfather· Πausanίας 2.15.1). Σημειωτέον ότι το *Παῖδα εἶναι Πέλοπος Κλεώνην λέγουσιν...* του Πausanία, έχει ερμηνευθεί και ως αρσενικό, ο Κλεώνης³³³. Κλεώνα ή Κλεώνη, θηλυκός τύπος του κοινού Κλέων, δεν έχει βάσει του LGPN αποθησαυριστεί ως ανθρωπωνύμιο. Η κατάληξη του ονομαστικού τύπου Κλειόνα σε επιτύμβια στήλη της Αιανής (δεύτερο ήμισυ του 5^{ου} π.Χ. αι.) έχει εξηγηθεί όχι ως επίθημα, αλλά ως τοπική μακεδονική συντόμευση του συνθέτου Κλεονόα/η³³⁴. Το επίθημα -ώνη χρησιμοποιείται στην ελληνική είτε ως μεγεθυντικό, είτε αντίθετα ως σμικρυντικό/υποκοριστικό, είτε για τον

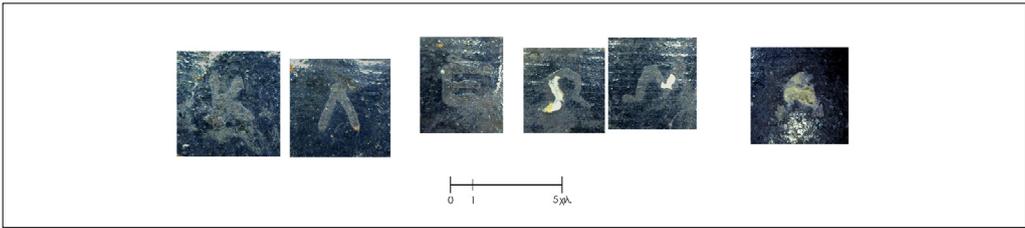
330 Παρατηρητέο ότι στο Λεξικό του «Αμμωνίου» (*Ammonii qui dicitur liber de adfinium vocabulorum differentia* 510 Nickau, λ. Χαρά) απαντά μία οιονεί (παρ)ετυμολογική σύνδεση της τέρψεως με την τρέψιν: ...τέρψις δὲ οἰονεί τρέψις καὶ ψυχαγωγία ἀπὸ τοῦ ἀηδοῦς ἐπὶ τὸ κρείσσον...

331 Immerwahr 1990, xxii, τύποι 1–6, S1–S8, 147.

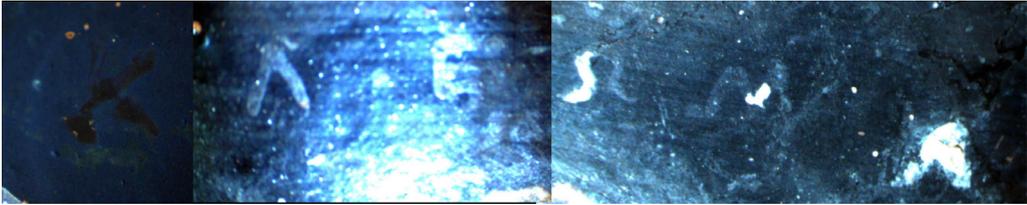
332 Το χαρακτηριστικό αυτό υπάρχει στον τύπο Immerwahr 1990, xxiii, παραλλαγή S2, 166.

333 Παπαχατζής, τόμος 2, 123, σημ. 1. Υἱός του Πέλοπα Κλεωνός αναφέρεται στα Σχόλια επί του πέμπτου στίχου του ευριπίδειου *Ὀρέστου*, Schwartz, 95 (βλ. και το κριτικό υπόμνημα για γραφές του ονόματος).

334 Αρχαιολογικό Μουσείο Αιανής 7479· SEG XLIII.363B· Martín González & Paschidis 2020, 143–145, αρ. κατ. EAM Suppl. 17.

Εικ. 46 Επιγραφή Κλεώνα. Έκαστο γράμμα

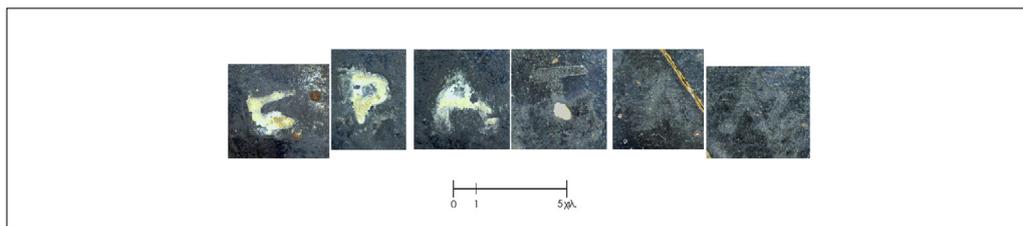
Εικ. 47 Επιγραφή Κλεώνα. Συγκόλληση λήψεων

σηματισμό θηλυκών πατρωνυμικών, π.χ. Ζευς → Διώνη³³⁵. Παραλλαγή του ονόματος της Μούσας Κλειούς σε Κλεώνα δεν μαρτυρείται από τις πηγές ή επιγραφές σε εικονογραφικά μέσα. Η μετατροπή Κλειώ-Κλεώνα έχει το πάρισόν της στην εξήγηση που παρέχει η Σούδα, ότι Γοργόνη είναι η Γοργώ (στο λ. *Γοργονειον Adler*)³³⁶.

Έρατών (Εικ. 48, 49). Η κάτω οριζόντια κεραία του έψιλον έχει γραφεί πολύ παχιά εξ αμελείας, η κεντρική φαίνεται να εγράφη συνειδητά μακρύτερη τουλάχιστον της κάτω (η άνω κεραία σβησμένη). Δύο στιγμές μεταξύ έψιλον και ρω φαίνονται τυχαίοι σταλαγμαί χρώματος. Το ρω, το οποίο σώζει το λευκό χρώμα, είναι ένα ημικύκλιο με μάλλον βραχύ πόδι. Στο άλφα, που επίσης σώζει το λευκό, διακρίνονται καλά οι τρεις συνειδητές κινήσεις του χρωστήρα: το αριστερό σκέλος ελαφρώς κυρτό, βραχύτερο και πιο όρθιο από το ευθύ και κεκλιμένο δεξιό, η δε κεραία λοξεύει ελαφρώς αλλά εμφανώς προς τα κάτω δεξιά. Το πόδι του ταυ ακουμπά την οριζόντια κεραία αριστερότερα του κέντρου της, στην δε βάση του υπάρχει η ίδια λοξότητα από την άφεση του χρωστήρα, όπως στο ταυ της Ευτέρας. Το ωμέγα εγράφη όπως της Κλεώνας, με δύο συμμετρικές κινήσεις δεξιά και

³³⁵ Chantraine 1979, 207, 208. Για το επίθημα αυτό από γλωσσολογικής απόψεως βλ. και Schmeja 1963 (την δεύτερη αυτή παραπομπή οφείλω στον J. Curbera, όπως και το παράλληλο της Σούδας).

³³⁶ Μία άλλη ενδιαφέρουσα δυνατή γλωσσική συσχέτιση είναι το πρόβλημα της «μυστηριώδους» εκτης Μούσας του Επιχάρμου από τον Ήβης Γάμον, το όνομα της οποίας παραδίδει ο Τζέτζης ως *Τιτόπλονν* ή *Τιτόπλονν* (Gaisford, 25 = Kassel & Austin απόσπ. 39). Το όνομα αυτό θεωρείται εφθαρμένο στην χειρόγραφη παράδοση και έχει αποκατασταθεί ως *Τιτώνη* ή *Τιτωνώ* (Cardin & Tribulato 2018, 175, 178, 179).

Εικ. 48 Επιγραφή Ἐρατών. Ἐκαστο γράμμα

Εικ. 49 Επιγραφή Ἐρατών. Συγκόλληση λήψεων

αριστερά, σχηματίζοντας δύο έντονα σιγμοειδή σκέλη, τα οποία όμως δεν ενώθηκαν πλήρως στην κορυφή και έχουν τώρα κάτω απολήξεις σχεδόν οριζόντιες³³⁷. Το νυ κεκλιμένο, όπως και της Κλεώνας³³⁸ (τα άλλα νυ είναι κάπως πιο όρθια).

Το όνομα εγράφη έτσι, ως τριτόκλιτο σε -ων, η Ἐρατών. Ο τύπος δεν έχει καταχωρηθεί στο αττικό ονομαστικό (απαντά Ἐρατώνασσα στην επιτύμβια επιγραφή του 2^{ου} π.Χ. αι. IG Π² 5284.1). Διαλεκτική ιδιορρυθμία ή ευφωνικό το νυ; Ο αρσενικός τύπος, Ἐράτων, είναι όνομα κοινό, το οποίο υπάρχει και ως όνομα Σατύρου σε ερ. κύλικα του Ὀλτου³³⁹. Θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε στην ορθογραφία τύπο γενικής Ἐρατώνος, θεωρώντας το όνομα μονόθεμο, όπως το αρσενικό (του Ἐράτωνος). Αλλά θηλυκά σε -ων είναι διπλόθεμα, και σχηματίζουν γενική με δύο όμικρον (πλαγγών, χελιδών, τερηδών, Lentz, 728, 6–10³⁴⁰). Η προσθήκη του νυ θυμίζει την ποιητική παραλλαγή του εγώ ἐγών³⁴¹. Για τον τύπο αιτιατικής τήν Σαπφών, τήν Λητών, βλ. τα παραθέματα και Σχόλια του Χοιροβοσκίου στον Θεοδόσιο (Hilgard, 310, 26–311, 12) και τον Ηρωδιανό (Lentz, 645, 2–3, 755, 25–28).

³³⁷ Κατά προσέγγιση Immerwahr 1990, xxiii, παραλλαγή S3, 166.

³³⁸ Immerwahr 1990, xxii, τύπος 6, 151.

³³⁹ Κομπιένη, Musée des Beaux-Arts et d'Archéologie Antoine Vivenel 1093· ARV², 64, αρ. 105· *Addenda*², 166· Kossatz-Deißmann 1991, 153· BAPD, αρ. 200541· CAVI, αρ. 3219, 525–500 π.Χ. Βλ. και Curbera 2019, 106.

³⁴⁰ Τερηδών ονομάζεται μία αυλητρίδα στις Θεσμοφοριαζούσας (1175).

³⁴¹ Κατά το Ομηρικό Λεξικό των Curtius, Seiler, Πανταζίδου (Πανταζίδης 1888, 180, 181, λ. ἐγώ) το νυ του ἐγών δεν είναι ευφωνικό, αλλά μάλλον λείψανο του δωρικού τύπου του εγώ ἐγώνη. Κατά τον Beekes (2010, λ. ἐγώ) το -νη του ἐγώνη είναι δεικτικό στοιχείο. Κατά τον ίδιο, το ἐγώνη ίσως αποτελεί *compromise* μεταξύ των -ῶ και -om, βάσει της ετυμολόγησης και σύγκρισης του ἐγώ-ἐγώνη με ρίζες άλλων ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, οι οποίες διατηρούν το -m-.